

התאמות בדרכי היבחנות לסטודנטים עם לקויות למידה ו/או הפרעת קשב (ADHD): צרכים, תיאוריות כמוסות ומשאבי התמודדות

עדי מאנע¹, נועה סקה², אורית דהן³, ענת בן סימון² ומלכה מרגלית⁴.

אפריל 2019

תקציר

העלייה בהיקף ההתאמות בדרכי היבחנות הניתנות לסטודנטים עם לקויות למידה ועם הפרעת קשב, על מנת להבטיח את זכותם לנגישות בהצגת ידיעותיהם (על בסיס שוויון הזדמנויות), יצרו מציאות חברתית חדשה במערכת ההשכלה הגבוהה. מחקר זה התבסס על תפיסה אקולוגית-מערכתית ובחן את תופעת ההתאמות בדרכי היבחנות הן ברמת הפרט והן ברמה חברתית רחבה יותר. למחקר היו שתי מטרות מרכזיות: א. בחינת התופעות החברתיות של התרבות הלימודית, הקשורות להתאמות בדרכי היבחנות במוסדות להשכלה גבוהה בישראל ו-ב. בדיקת התהליכים הפנימיים עימם מתמודדים סטודנטים עם וללא לקויות למידה, בתקופת לימודיהם במוסדות האקדמיים. השערות המחקר היו כי התיאוריות הכמוסות בנוגע להתאמות, בצד גורמי החוסך (תחושת חוללות, תקווה, שביעות רצון מהחיים, תמיכה חברתית) יהיו גורמים המתווכים בין קבוצות הלקויות לרמת ההישגים בלימודים באקדמיה.

במחקר השתתפו 2,113 סטודנטים (677 גברים ו-1,436 נשים) הלומדים ב-25 מוסדות אקדמיים ברחבי הארץ (8 אוניברסיטאות, 12 מכללות ו-5 מכללות להוראה), במגוון תחומי לימוד. המידע נאסף באמצעות שאלון אינטרנטי שהופץ לכלל הסטודנטים ברשימות התפוצה של מרכזי התמיכה, שנתנו הסכמתם לכך, ובאמצעות הרשתות החברתיות. בנוסף, הועברו שאלונים במסגרות כיתתיות.

מהממצאים עולה כי כמחצית מהסטודנטים שהשתתפו במחקר, ללא הבדלים במגדר ובגיל, ציינו שפנו לאבחון לקויות למידה, וכשליש מהסטודנטים פנו לאבחון של הפרעת קשב. 68.8% מכלל הסטודנטים ציינו שהם מקבלים התאמות במוסד האקדמי בו הם לומדים. ההתאמה השכיחה ביותר, אותה קיבלו רוב הזכאים להתאמות, הייתה תוספת זמן.

על סמך הנתונים הדמוגרפיים סווגו המשתתפים במחקר לשלוש קבוצות לקות:

1. סטודנטים מאובחנים: 1,004 סטודנטים מאובחנים שאושרו להם התאמות בבחינות.
2. סטודנטים מתקשים: 441 סטודנטים עם קשיי למידה שלא אוּבחנו או סטודנטים שאובחנו אך לא אושרו להם התאמות בבחינות.
3. קבוצת השוואה: 668 סטודנטים שלא אוּבחנו ולא דיווחו על קשיי למידה.

באופן כללי, התיאוריות הכמוסות של הסטודנטים עם וללא לקויות למידה בנוגע להתאמות היו שההתאמות מסייעות להצלחה. כפי שניתן לצפות, לסטודנטים שמקבלים התאמות היו תיאוריות כמוסות חיוביות יותר גבוהות, ותיאוריות כמוסות שליליות יותר נמוכות בהשוואה לסטודנטים שמתקשים ולא מקבלים התאמות ולסטודנטים שאינם מדווחים על קשיים. עם זאת, ההערכה של מידת הסיוע של ההתאמות (חוץ מתוספת זמן) היתה בינונית. כמו כן, נמצא כי כמחצית מהסטודנטים לא השתמשו בהתאמות שנתנו להם.

¹ המרכז האקדמי פרס

² מרכז ארצי לבחינות ולהערכה (מאלי"ו)

³ מכללת בית ברל

⁴ אוניברסיטת תל-אביב

באשר למטרתו השניה של המחקר, סטודנטים שהיו זכאים להתאמות בדרכי היבחנות, וכן אלו עם קשיים שלא היו זכאים להתאמות, דיווחו על רמות נמוכות (מאשר אלו של הסטודנטים בקבוצת ההשוואה) של המשאבים הפנימיים הבאים: חוללות-עצמית כללית, חוללות אקדמאית, סיפוק מהחיים ותחושת קוהרנטיות. עם זאת, לא נמצאו הבדלים משמעותיים בין שתי הקבוצות של הסטודנטים המתנסות בקשיים, ללא קשר אם הסטודנטים זכאים או לא זכאים להתאמות. תשומת לב מיוחדת מוקדה בקבוצת הסטודנטים עם הקשיים שלא קבלו התאמות. הם דיווחו על רמת הישגים נמוכה יחסית בלימודיהם באקדמיה בהשוואה לשאר הקבוצות, השקיעו פחות מאמצים בלימודים והיו להם רמות תקווה יותר נמוכות. בבחינה של מודל תיווך סדרתי רב-משתני נמצא כי במסגרת התיאוריות הכמוסות, התיאוריות הכמוסות החיוביות והשליליות בנוגע לחשיבות של ההתאמות, יחד עם התרומה של החוללות האקדמית והתקווה תיווכו תיווך חלקי בין קיום הלקויות לרמת ההישגים בלימודים. ניתן להסיק כי מכלול של גורמים מנבא את ההישגים בלימודים – לא רק השייכות לקבוצות הלקות ניבאה את מידת ההצלחה בלימודים, אלא גם התיאוריות הכמוסות (החיוביות והשליליות). תרומה זו מתבטאת הן במישרין והן בעקיפין, באמצעות הקשרים עם רמת התקווה ורמת החוללות האקדמית לניבוי הישגים. בניבוי סטטוס הלקות את שביעות הרצון מהחיים, כאינדיקטור להסתגלות כללית, נמצא תיווך מלא. סטטוס הלקות נבא את שביעות הרצון מהחיים רק באמצעות גורמים מתווכים עקיפים – התיאוריות הכמוסות, תחושת התמיכה ורמת התקווה. שילוב הגורמים בכל אחד מהמודלים מצביע על מורכבות התפיסות וההתיאוריות הכמוסות, וראייתן כפסיפס של משאבים פנימיים בצד גורמי תמיכה חיצוניים, המשתלבים לניבוי הישגים והסתגלות של סטודנטים עם קשיים. עם זאת, יש לזכור שהמחקר הוא מתאמי, ועל מנת לבסס מודל סיבתי יש צורך במחקר ארוך טווח ומבוקר עם מדגם מיצג.

מתוצאות המחקר ניתן ללמוד על החשיבות שמערכת החינוך והממסד האקדמי צריכים לייחס הן לתיאוריות הכמוסות בנוגע להתאמות בדרכי היבחנות והן לרמות התקווה, לתחושות הסטודנטים בנוגע לעצמם ולאפשרויות תמיכה וחוללות אקדמית. פיתוח תוכניות של הסברה, שינוי עמדות ומתן כלים חלופיים ומותאמים לצרכי הסטודנטים עשויים ליצור שינוי הדרגתי בסיכויים של הסטודנטים עם קשיים אקדמיים.

המחקר בוצע בתמיכת מענק מחקר של קרן מאל"ו של המרכז הארצי לבחינות ולהערכה לשנת 2017.